

ANGELIKA SIKORSKA
Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu

O DYLEMATACH WSPÓŁCZESNEGO RODZICA

Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne (Deklaracja Praw Kobiet i Obywateli) Olimpii de Gouges z 1791 roku uchodzi za pierwszy dokument poruszający problem budzącej się świadomości feministycznej. Role płciowe i kulturowe — w tym również zrównanie praw, przywilejów i obowiązków obu płci — nie jest to więc temat nowy. Lata sześćdziesiąte XX wieku to okres szczególnie istotny dla rozwoju ruchów feministycznych (przede wszystkim tzw. drugiej fali feminizmu). Z aktywnością społeczną ściśle wiązały się nowe kierunki badań, między innymi *feminist studies*, *women's studies* oraz współcześnie niezwykle ważne rozważania nad specyfiką różnic między męskością a kobiecością oraz płcią kulturową (*gender studies*).

Monografia *Tradycyjnie czy nowoczesnie? Wzory macierzyństwa i ojcostwa w Polsce* autorstwa Krystyny Dzwonkowskiej-Goduli sytuuje się na przecięciu wspomnianych obszarów problemowych¹. Na podstawie poczynionych badań autorka rozważa współczesne wzory rodzicielstwa, definiuje i analizuje, czym jest — i przede wszystkim, jakie jest — nowoczesne ojcostwo i macierzyństwo. Na podstawie definicji męskości i kobiecości w kontekście realizowanych ról rodzicielskich poddaje analizie organizację życia rodzinnego. Choć rodzina jako najważniejsza komórka społeczna stanowi popularny przedmiot dociekań socjologicznych, w omawianej monografii czytelnik dokładnie przygląda się

poszczególnym ogniwiom tej komórki społecznej, poznając indywidualne wymiary funkcjonowania poszczególnych jej jednostek.

Książka, poza wstępem oraz rozdziałem podsumowującym (zakończeniem), składa się z dwóch części. W pierwszej (*Teoretyczne modele i kulturowe konteksty macierzyństwa i ojcostwa*) Dzwonkowska-Godula przedstawia istotne, ze względu na podjęty temat, definicje i obszary problemowe. W kolejnych (czterech) rozdziałach została zaprezentowana przede wszystkim obrona rama teoretyczna. Kluczowa dla rozważań autorki jest teoria strukturacji Anthony'ego Giddensa, a w tym Giddensowskie przekonanie o podmiotowości jednostki. Dzięki takiemu ujęciu może ona stawiać pytania o przyczynę trwałości pewnych wzorów i zachowań w danej kulturze oraz o możliwość modyfikowania ich przez jednostkę. Ponadto zaproponowana teoria doskonale wpisuje się w obronę ścieżkę metodologiczną, uzasadniając dobór metod i technik badawczych.

Spory towarzyszące *gender studies* (konserwatywne *versus* nowoczesne podejście do ról płciowych) skłoniły autorkę do określenia własnego stanowiska. Dzwonkowska-Godula w syntetyczny sposób przedstawiła nie tylko zakres najistotniejszych pojęć i definicji (m.in. płci kulturowej i biologicznej, kobiecości, męskości), ale także „społeczną ewolucję” — od realizacji tradycyjnych modeli aż po „depolaryzację rodzajów” i zmiany relacji płci. Przejrzystość (sięgając do rozmaitych koncepcji, między innymi z zakresu teorii wychowania, antropologii kulturowej, psychologii) opisała zmiany zachodzące w społeczeństwach (w kulturze, prawie) i ich konsekwencje dla realizacji ról rodzicielskich.

Adres do korespondencji: angelika_sikorska@o2.pl

¹ Krystyna Dzwonkowska-Godula, *Tradycyjnie czy nowoczesnie? Wzory macierzyństwa i ojcostwa w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, stron 238.

Dwa pierwsze rozdziały stanowią wstęp do charakterystyki najistotniejszych tendencji w skali kraju. Dzwonkowska-Godula wykorzystując wyniki badań społecznych (w tym CBOS) analizuje problemy lokalne (wartości przyświecające Polakom, znaczenie dominujących przekonania religijnych, przemiany historyczno-polityczne oraz regulacje prawne), które istotnie wpływają i niekiedy determinują macierzyństwo i ojcostwo młodych Polek i Polaków. To wyczerpujące wprowadzenie teoretyczne pozwala autorce wyodrębnić wiele niezgłębionych problemów badawczych, w tym zwłaszcza tytułowe wzory macierzyństwa i ojcostwa w zindywidualizowanym, jednostkowym wymiarze oraz modele kobiecości i męskości w kontekście współczesnego rodzicielstwa.

Drugą część pracy (*Wzory rodzicielstwa młodych wykształconych Polek i Polaków*) autorka poświęca rezultatom badań własnych. Na wstępie prezentuje podstawowy cel oraz problematykę badawczą, a także założenia metodologiczne. Przede wszystkim poszukuje odpowiedzi na pytanie — czy wzory macierzyństwa i ojcostwa realizowane przez młode wykształcone Polki i Polaków odnoszą się do tradycyjnego czy nowoczesnego modelu płci? Szczególnie ważny jest społeczno-kulturowy, a nawet historyczny kontekst poruszanej problematyki, a na tym tle indywidualny wymiar doświadczeń osób badanych.

Autorka sięgnęła do bogatego wachlarza metod i technik badań jakościowych, wykorzystując potencjał podwójnego wywiadu (*double interview*) realizowanego z małżonkami (i jednocześnie młodymi rodzicami) oraz wywiadu zogniskowanego (*fokus group interview*). Ich wyniki dopełniały się wzajemnie. Respondentami byli młodzi, wykształceni rodzice (między 25–35 rokiem życia). Warto zwrócić szczególną uwagę na refleksje Dzwonkowskiej-Goduli dotyczące istoty procesu badawczego oraz „terapeutycznego, oczyszczającego” znaczenia wywiadów dla jej rozmówców — wypowiadających się w rolach współmałżonków (rozdział 5.5.). Dzięki tym refleksjom czytelnik może zapoznać się z „kulisami badania” oraz istotnymi trudnościami i dylematami badacza. Uwypukla to też ważne atuty podwójnego wywiadu (przede

wszystkim jego stymulacyjną rolę w odkrywaniu i prezentowaniu znaczących treści).

Jak podkreśliła autorka, jej badania nie umożliwiają generalizacji (ze względu na swój jakościowy charakter). Jednakże dzięki wnikliwemu rozpatrzeniu zachodzących na przestrzeni wieków zmian w postrzeganiu (wzorach) kobiecych i męskich ról nie stawia ona naiwnych pytań, lecz bazuje na przemyślanych hipotezach. Zakłada, że wzory ról rodzicielskich realizowane przez młode Polki i Polaków nawiązują do wartości nowoczesnych. Na podstawie przeprowadzonych rozmów dąży do scharakteryzowania obowiązujących wzorów oraz weryfikuje pogląd o tradycyjnym lub/i nowoczesnym podejściu do realizacji zadań rodzicielskich.

Warto podkreślić, że Dzwonkowska-Godula dokładnie przedstawia swój tok myślenia i kierunek badań, konkretyzuje, czym jest „tradycyjność” i „nowoczesność”. We fragmencie pt. „Problematyka badań” (rozdz. 5.2.) czytelnik otrzymuje opis wskaźników świadczących, zdaniem autorki, o zaistnieniu tradycyjnego bądź nowoczesnego modelu płci oraz macierzyństwa i ojcostwa u osób badanych.

W kolejnych partiach tekstu czytelnik zapoznaje się z wnikliwą analizą, w której autorka charakteryzuje wybrane obszary problemowe. Pierwsze poruszane zagadnienie to sposób definiowania przez respondentów kobiecości i męskości (rozdz. 6). Autorka wskazuje na różnorodność wyłonionych poglądów i tworzy klasyfikacje. Warto podkreślić, że koncentruje się na subtelnym różnicach między poszczególnymi wyodrębnionymi typami (wzorami) zachowań. Oscylują one między stereotypowym i tradycyjnym ujęciem a wariantem zupełnie nowoczesnym. Analiza ujawnia procesualność zjawiska oraz rolę czynników społecznych i kulturowych (m.in. dominujących stereotypów) w kształtowaniu poglądów młodych rodziców.

Następnie Dzwonkowska-Godula skupia się na wzorach roli matki i ojca, w tym na sposobie definiowania przez badanych macierzyństwa i ojcostwa (co znaczy być matką/ojcem?). Warto zwrócić uwagę na pewien aspekt nowoczesnego macierzyństwa, jaki zaobserwowała — nowe oblicze matki. Można mówić o końcu mitu bezwzględnej poświęcenia. Przekonanie

o „naturalnych predyspozycjach” ustępuje nowoczesnej wizji kobiety, która daje sobie przyzwolenie na swoistą nieudolność i nieumiejętność opieki nad własnym dzieckiem.

Na szczególną uwagę zasługuje ukazanie rozkładu obowiązków (tradycyjny podział ról lub nowoczesne partnerstwo) w opiece nad dzieckiem. Autorka nie tylko przedstawia specyfikę tradycyjnego, nowoczesno-tradycyjnego i nowoczesnego modelu funkcjonowania rodziny, ale również odwołuje się do elementów biografii uczestników badania, dzięki czemu dostrzega interesującą zmianę pokoleniową oraz wpływ wychowania w domu rodzinnym (statusu rodziny pochodzenia) na sposób realizacji własnych obowiązków rodzicielskich.

Na koniec analizie zostaje poddany proces stawania się rodzicem oraz moment narodzin dziecka uznany za kluczowy i przełomowy. Indywidualny, osobisty wymiar tych doświadczeń zdecydował, że autorka — obdarzona dużą wrażliwością badawczą — posłużyła się tu jedynie techniką podwójnego wywiadu. Uczestnicy badania przede wszystkim mówili o zmianach w sposobie postrzegania siebie, które nastąpiły wraz z przyjściem na świat dziecka. Ten fragment książki poświęcony jest reinterpretacji ról oraz modyfikacji własnego Ja.

Monografia ma niewątpliwy walor poznawczy. Przede wszystkim pozwala poznać zindywidualizowane, jednostkowe perspektywy. Rodzinę, na ogół postrzeganą (analizowaną) jako znacząca grupa społeczna, autorka „rozkłada” na poszczególne elementy. Przygląda się osobistym doświadczeniom i przekonaniom oraz wpływom tych doświadczeń na sposób budowania „siebie w rodzinie”. Potwierdza, że obecnie funkcjonuje nowoczesny model rodzicielstwa oraz ukazuje determinanty i ograniczenia wpływające na sposób realizacji tego modelu.

Warto zaznaczyć, że to, w jaki sposób młodzi rodzice funkcjonują, często było dyktowane czynnikami zewnętrznymi, przede wszystkim o charakterze ekonomicznym (głównie wyższe zarobki mężczyzn i konieczność rezygnacji z życia zawodowego przez matkę, a także przysługujące uprawnienia — urlopy macierzyńskie, ta-cierzyńskie, wychowawcze). Rodzice, choć de-

klarowali chęć realizacji nowoczesnego modelu rodzicielstwa, poddawali się czynnikom zewnętrznym (zorientowanym na tradycyjny sposób organizacji życia rodziny). Na tym tle warto byłoby poświęcić więcej uwagi charakterystyce rodzin, które przełamały obowiązujący i dominujący schemat. Zwłaszcza interesujący wydaje się przypadek ojców, którzy godzili obowiązki rodzicielskie (ciągłe bycie z dzieckiem w domu) z własną działalnością gospodarczą.

W tekście zawarte jest przejrzyste opracowanie teoretyczne przydatne nie tylko dla socjologów, ale również pedagogów, psychologów, kulturoznawców. Obrona metodologia odpowiada założonym pytaniom i celom, a także postawionym hipotezom. Opis problemu jest obszerny, jednocześnie generuje wiele nowych pytań. Moją uwagę zwrócił zasygnalizowany problem wychowania „dzieci dobrej jakości” jako cel młodych, wykształconych rodziców (s. 196). Warto zaznaczyć, że współczesne sposoby realizacji ról rodzicielskich to nie tylko zmiany zachodzące w rodzicach i ich postrzeganiu siebie, ale również nowa jakość relacji między opiekunem a potomkiem. Zarówno tradycyjny, jak i nowoczesny wzorzec macierzyństwa i ojcostwa odgrywa niebagatelną rolę w rozwoju młodego człowieka. Tym samym warto zastanowić się, co jest kluczowe w „nowoczesnej wizji” macierzyństwa i ojcostwa. Ponadto trzeba zwrócić uwagę, że młodzi rodzice oscylujący między tradycją a nowoczesnością — co sama autorka niejednokrotnie podkreśla — nierzadko odczuwają zagubienie. To zaś wydaje się istotne w kształtowaniu tożsamości ich dzieci.

Książka niewątpliwie zasługuje na baczną uwagę, ale na koniec warto wspomnieć o dominacji w niej elementów feministycznych lub po prostu kobiecych. Co prawda, w badaniach na równi potraktowano problem macierzyństwa i ojcostwa, ale ostatecznie Dzwonkowska-Godula więcej uwagi poświęca przemianom matek. Z jednej strony wydaje się to oczywiste w kontekście burzliwej historii walki o prawa kobiet oraz doniosłości i popularności problemu, lecz z drugiej strony — czytelnik może odczuć pewną asymetrię w prezentacji zagadnień.